

կը զարնէ Ծուշանիկի ազգասիրական և դիւցազնական ոգին. այդ միեւնոյն խանդավառութիւնը արդէն ծանօթ էր Հայր Արսէն Բագրատունի վարդապետի «Հայկ Դիւցազն»ի Հայկանուշին մէջ:

Կրակոտ ազգասիրութիւնը՝ շատ բընական էր որ մեծ տեղ մը պիտի բռնէր Հայ թատրոնին մէջ: Վարդան, Ղեւոնդ, Սահակ՝ բռնկած ազգասիրութեամբ կ'առաջնորդէին հայկական բանակները:

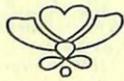
Ուրացողները այսպանելի էին ինչպէս Վասակ Սիւնին, որ միեւնոյն ատեն եկեղեցականներու թշնամին հռչակուած է: Վասակ չ'ուզեր որ եկեղեցականը քաղաքական գործերուն միջամտէ:

Բիւրատի այս գործը իբրեւ յիպոթրոյ լոյս տեսած է. արձակ գրութիւն մըն է. ազգասիրութիւն կ'արծարծէ հանդիսականներուն. անկէ կարելի չէ սպասել բանաստեղծական կամ գրական նորութիւն. սակայն պէտք է ըսել որ Պոլսոյ մէջ ես տեսած եմ որ Սահմանադրութեան օրերուն՝ հայ ժողովուրդը աննկարագրելի խանդով թատրոնին մէջ խուժած, հանդիսատես կ'ըլլար «Առարայրի Արծի»ի ներկայացումին: Բիւրատի գիտումը շատ իրաւացի էր. Պոլսոյ ժողովուրդը գաւառացիին պէս ազգասիրական խանդավառութիւն չունէր, նման երկերով հարկ էր ցնցել անոր անտարբերութիւնը: Սահմանադրութիւնը ազատութիւն կու տար ազատ ազգասէրներ ըլլալու:

Այս ողբերգութիւնը 1900ին առաջին անգամ Գահիրէ՝ Խտիւական թատրոնին մէջ ներկայացուեր է Ֆասուլեան և Պէնլեան թատերախումբերուն կողմէ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵՅԱՆ

(Շարունակելի)

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Տարի մ'անցաւ այն օրէն երբ զինք հողին յանձնեցին մտերիմ ու ծանօթ, ու սգացինք ամէնքս իր վրան, անկեղծ բարեկամներու սուգով:

Ձինք աւելի ճանչցայ իր մահէն վերջ, ու այդ օրէն չ'ը սկսաւ ապրիլ հոգւոյ՝ մէջ իբրեւ բանաստեղծ բարի որրի տիպարը մեր նահատակ ցեղին:

Ձինք ճանչնալու համար սակայն կենսագրութիւն չ'փնտոցցի. և չեմ գիտեր ինչքան արժէք ունին թուականի ու դէպքերու խճողումներ, բեկբեկուն ցոլացումներ, և ստուերներ անխօս:

Ու թափառեցայ երկիւղած քայլերով, երկար ու երկար, «Յիշատակաց ծաղիկներ»ու այդ մոռցուած բուրաստանին մէջ, ծաղիկներ մենաւոր ու լռին, որոնք սակայն արցունքոտ երգ ունին: Հոն, մէն մի ծաղիկ վրայ Որբերեանի անունը տեսայ. նման են անթառամներու որ կը ծաղկին բլուրներու կողքին, տամուկ ձորերու և ամայի դաշտերու մէջ, ու իրենց ժպիտը անոյշ է մայիսի ցօղով և աշնան տխրութեամբ զեղուն: Ոչ լայնաբաց բաժակներ և ոչ բոսոր ու բոցավառ գոյն, այլ վշտի կոկոններ, կիսաբաց ու ստուերոտ, որ դեռ բան մը կը ծածկեն քեզմէ, որուն կեանքի խորհուրդ անունը կու տանք, ցաւի և անմեռ յոյսերու խառնուրդ:

Անմեռուկներ են անոնք, պարզ, երբեմն վտիտ, որ կը բուսնին հանդարտ ջուրերու ափին, երգելով մենաւորիկ իրենց լուսութեան մէջ տխուր. ու անոնց ցոլքը պիտի տեսնես հոն աստղերուն հետ կարկաչուն, ուր կու գայ խառնուելու ժպիտը Անուն Բարւոյն:

Երգեր որ խռովքն ունին, ցաւին եւ ուրախութեան, տեսանելիին և անտեսին՝ զոյգ զոյգ անհուններու որոնց օղակը

բարի և մաքուր աչքեր միայն կը նըշմարեն, ինչպէս Որբերեան, և յաւերժական ներդաշնակութիւնն է որ հոն կը զգաս, ինչ որ չենք գտներ «Մենակեաց ծիտ»ի և անոր նման յոռետես հոգիներու մեղամաղձ երգերուն մէջ, ուր յոյսերու խորտակումը կայ ողբալի և լուսութիւն ու մահ և դարձեալ լուսութիւն:

Այդ երգերուն մէջ Որբերեան իսկպէս որբ մըն է, որուն իղձերը մանկական անմեղաբարեւ և վստահութիւն կը բուրեն. և իր մէջ կ'ապրի հաստատ համոզումով գիտակցութիւնը անմահ ոչախտարևակց՝ արգարներու հայրենիքին մէջ. բայց հաւատքը որպէս հաւատք՝ հոլանի չի ցուցներ անդենականի իրականութիւնը, և ահա տառապեալ ու վշտահար Որբերեանը, անաւատութիւնը որ որդիական խանդաղատանքով լքուած, որ որդիական խանդաղատանքով կ'որոնէ իր մահացած ծնողը. «Ո՛ւր էք հիմա արդեօք», կը հարցնէ որբի արցունքով, տիեզերքին մէջ թափառկոտ, ի խընդիւր իր սիրելի ծնողներուն:

— «Դրական իմաստասիրութիւնը անմըրմունջ փոշին միայն կը ցուցնէ, կը պատասխանէ ինքն իրեն, իսկ Աւետարանը՝ վերը լուսաւոր կէտ մը զոր երկինք կ'անուանեն: Եւ ես, հաստատ հաւատաւով վերջնոյն մտայլ գիշերներու մէջէն լուս և շատ անգամ կը սեւեռեմ իմ աշատ և շատ անգամ կը սեւեռեմ իմ աշտը և շատ անգամ կը սեւեռեմ իմ աշտը... զգամ տեսնել ձեր անուշիկ դէմքերը... Ո՛հ, չիք ինձ համար տարակոյս, թէ կ'ապրիք դուք, զի անկարելի է որ ծընողական սիրոյ այնքան սուրբ զգացումները նիւթին ու կաւին հետ փոշիանան, անյայտանան... Եւ հաւատքին ալ անտարբերութիւնը որ կ'ապրի, ուղին որմէ կ'ընթանայ, և զգացումները որոնցմով լի է իր հոգին ու կը բարբախէ:

«Ո՛հ, կը զգամ արդէն այն փառաւոր օրը, յորում ձեր բազկացը մէջ պիտի մտնամ իմ կրած վիշտերը լիովին, եւ իմ Փրկչին տուած անմահութիւնը պիտի զգենում... և կը հաւատամ թէ մօտ է ալ»:

Եւ ասոնք «Վերջին տողեր»ն են «Յիշատակաց ծաղիկներ»ուն զորս Որբերեան իբր նամակ — վերջաբան՝ գորովալիւր զաւկի մը անկեղծ սիրով իր սիրելի ծնողաց կ'ուղղէ զայն... «ՅԵՐԿԻՆՍ»...:

Ուրիշ տեղ, սուրբերու վարքին մէջ միայն հանդիպած էի գմայլանքով նման զրուսեան մը... նոյն անմեղ շունչով, նոյնպէս երկինք ուղղուած...:

Նամակ երկինք, ու ծաղիկները խուսկով և արցունքով ծնողքին գերեզմանին վրայ կը դնէ... անշուշտ լուռ ու բարեպաշտիկ մրմունջներուն մէջ հայցելով Երկինքէն որ անոնք միան անթառամ ինչպէս իր սէրը:

Մանուկները հեռի են կասկածանքէ, և այդ՝ պտուղն է պարզամիտ բարութեան. այդպէս է հոգեբանութիւնը Որբերեանի. ինք անհոգ է «դիտողարիւններուն զոր զրազեա մարդիկ պիտի ընեն իրեն ծաղիկներուն մասին». ինք գոհ է, գիտնալով որ երկերի մէջ պիտի հրձուի իր ծնողքը իր սիրուն նուէրին համար և ի նշան իրենց գոհունակութեան պիտի մըմնջեն. «Ապրիս»...:

Ապրիս, պարզ ու անմեղ հոգի, որ ցեղիկ զաւակներուն ղեղեկոտ ու մոլորական քայլերուն լուսաւոր հետքեր կը գծես գրականին մէջ բարոյական. անոնք որքան հզօր և երջանիկ պիտի զգան իրենք գիրենք, երբ Աւետարանի հաւատքին զըրկապինգ փարած՝ ծնողական սիրոյ գողտրիկ յիշատակներուն մէջ ամոքեն վըշտերը ճամբու մը՝ որ թէեւ երկայն ու փշոտ, սակայն իր ծայրն ունի լուսաշող անմահութիւնը զոր Փրկիչը շահեցաւ և մարդկութեան շնորհեց որպէս գերագոյն և երանական պարգև, ու այդ հաւատքով երազեն ու պաշտեն հայրենիքը, ինչպէս դու, որբ, մենաւոր, պանդուխտ սիրտ:

Հարկ չկայ այլեւս երկար պրպտել տիպարը Որբերեանի, գաղափարականը որուն համար կ'ապրի, ուղին որմէ կ'ընթանայ, և զգացումները որոնցմով լի է իր հոգին ու կը բարբախէ:

Այդ սպաւորութեան տակ վերստին կը

Թերթեմ իր ծաղիկները, ուր խոստովա- նութիւնը կը գտնեմ իր անձին «անմեղու- թեան» ու «փափկութեան» որոնց զուգ- րնթաց է սակայն իրեն վիճակուած խաչը, սեւ բախտը:

«Որ ժըպիտը դեռ չը տեսած խուսափուկ Արտասուքը ինձի բաժին, մաս թողուց»:

Պատանի Որբերեանի երգերն ու ար- ձակները շատ համեստ ու փոքրիկ հատոր մը կը կազմեն. հոն կան իր խոհերը լուս- նիկ հետ. Արցունքի կարիչներ՝ որոնք կը խեղդեն իր առաջին ժպիտը, եթէ երբեք ունեցած է: Իր «Լուս...»ը, առ տարա- բախտ Եղիան, որբան մոռլ ու յոռե- տես նոյնքան հաւատացեալ հոգւոյ խո- յեանքն ունի. Որբերեան խորհող հոգի մըն է, և որբ. ու կ'երգէ, ինչպէս իր ետեւէն Տէրեան, գերեզմանը զոր՝ ծաղիկայ անկո- ղին կը կարծե մարդ, սակայն

«Ուր անյուսութեան լուս օձը գալարուած կը և մարդը [կենայ]»

«Կ'երթայ պահ մը հանգչել հոն

Եւ կը լռէ յաւիտեան...

Գերեզմանը գերեզմանին մէջ, փոշին փոշին [քով,

Եւ կը սկսի անհուն լուսութիւնը:...

Իմ հոգին ալ լուս, անձայն

Երազոց հետ գոյնգոյն,

Լուս կ'երթայ հոն՝ ուր կ'երթան

Լուս և անխօս ըտպէներ

Յաւիտեան...»:

«Մեռելին երգը» զոր Սիպիլի կը նը- լիքէ, և ուր անմահութեամբ կը տար- փողուի այդ բանաստեղծ կնոջ քնարը՝ ամբողջապէս թրթռացում մըն է լոյսի և ստուերի, կեանքի և մահու, ժպիտի և արցունքներու. լոյսը, կեանքը Սիպիլի երգերն են, որոնք

«... Պիտի մընան, ցորչափ կան

Եթեր, ժպիտ, երկինք, գարուն,

Քնար, դաշնակ կամ երկրուն...»:

Միևչղե» իր երգերը գերեզմանի և մահ- ոռան մէջ պիտի սահիկ ըրիկ, խոնոռն.

«Ձի կեանքիս մէջ իմ տաղին Շիրիմն եղաւ սիրելին իմ շրթներս ալ անմեղին Երգը ըսին մեռելին»:

Գարձեալ լոյսի և ստուերի խաղեր են «Ընդէր պարիմ — ընդէր մեռնիմ»ը, ինչ- պէս նաեւ «Մի կարծեք»ը, ուր լոյսը միշտ փաղփուռն է, դժոխքը հալածական, երկինքը փարեկի. և վշտահար սրտերուն վերջին պատգամ «Երկինք չէ այս աշ- խարհ» կ'ըսէ ու կ'անցնի. այդ իսկ շատ է հասկցողին: Աւելին ուզողը թող կար- դայ Արտասուչաչոյ պոսկը զոր կը դնէ Շմաւոնեանի շիրմին վրայ:

«Մահէն անդին դուն մեզ ըսիր, թ'ինչե՞ր կան Աստուած, երկինք, Փրկիչ մը սէ՛ր, Կեանք մ'անվախճան, քաղցրիկ յոյսեր: Յոյսե՛ր... որոնք գիտենք թէ են իրական»:

Այդ յոյսերու երգիչն է որ իր արձա- կին մէջ ալ կը փայլի միշտ տխուր:

«Բաժանում», և «Անձնասպանը» որուն հողակոյտը ճիւղի մըն է, ուսկից սար- սուսով ու մրմուռով դեռ կը լսուի ու- նոցի պէս «Անէճըը» որ բաժինն է Յու- դաներու և Վասակներու:

Կը թողում «Յիշատակաց ծաղիկներ»ը առանց մոռնալու անոնց անմեղ ու ան- արուեստ բոյրի քաղցրութիւնը, ու պահ մը կը զիտեմ Որբերեանը այլեւս երի- տասարդ ու հասուն, բայց միշտ որբ ու մեղամաղձիկ, ու նաեւ պանդուխտ՝ հե- ոաւոր ձիպութի մէջ, սիրելեաց և հայ- բներէի կարօտով հալումաշ. ու քաղցր է ինձ սուգուիլ «Ովասիս»ին մէջ զոր գիտ- ցաւ այնքան շէնշող կերտել ու ընծայել մեզի իր ողբալի մահէն առաջ:

«Ովասիս», Ս. փրկիչի անապատներուն խորը, ուր կիզանուտ արփիէն աւելի հայ- բներէի տապն է որ իր սիրտը կ'այրէ. ու կ'երգէ դարձեալ լուսնին, այս անգամ աւելի ներդաշնակ, ներշնչումին տակ «Ա- սիոյ թափառաշրջիկ հովուին գիշերային երգին» մենութեան սիրահար երազներով:

«Ուր քալէինք գառնուկս և ես»:

Դեռ պիտի ուզէի վերլուծել մի առ մի արձակ էջերու սրտագրաւ նիւթերը, որոնք ամբողջապէս կը խտացնեն հայրե- նասէր ոգին, որբի վիշտն ու աւերակ սիրտը, արցունքը պանդուխտին, կարօտը հայրենիքին ու անոր ազատութեան որ- տացող փողը որ ձայն կու տայ չորս հո- վերուն մէջ սփռուած հայութեան, ու կը հաւատայ հաստատ հայուն փրկութեան՝ հայ սրտին բարախով, հայ բազուկի զօ- րութեամբ, միութեան և սիրոյ ուխտով:

Բայց անպայման կանգ առնել կ'ու- զեմ, գէթ պահ մը, Որբերեանի տխրերգակ քնարին թրթռացումներուն ի լուր. «Մը- փանքներ»ուն կ'ակնարկեմ, որոնք զըժ- բախտաբար հատուածներ են միայն «Ո- վասիս»ին մէջ ցրուած. երանի թէ ամ- բողջական և ուրոյն հատորի մէջ լոյս տեսնէին, որովհետեւ կը հաւատամ որ անոնք մեր արդի գրականութեան լուս- գոյն գործերու կարգին պիտի դասուին: «Հայրենասիրի տաղեր»էն վերջ հայկա- կան ազատութեան ամէնէն կրակոտ քեր- թուածն է ան որուն մեծաչափ տարազը, ուժն ու վսեմութիւնը՝ դասականութեան թուիչը մը կու տան, ինչպէս նորագոյն վիպականութեան մը ազատ հորիզոնները թոյրի և բոյրի մէջ զեղուն: Անոր «Նախ- երգանք»ը ուղղուած է Ելլաղայի ազա- տութեան սիրահար Պայրընի, որ

«Մոլորատանջ գիսաւոր, Քոլոսէին վերն առ [կախ, Յոգնած յորձանք մ'ովկիանին, ի Ս. Ղազար [զրտաւ նինջ]»:

Որբերեան կ'աղերսէ որ ան իրեն ընկեր տայ Հարուտը. ու անոնք պիտի փնտռեն միասին նոր հորիզոն, նոր երկիր. պիտի տեսնեն ապերջանիկն Հայաստան, աւելի սգազգեաց քան Ելլաղան, ու իրենց վե- րադարձին ամէն բան պիտի պատմեն. ու

«Գուցէ իջնես միանգամ քու բարձունքդ այն [ատեն, քնարիդ շեշտերը յուզեն պոռնրկացած Եւրո- [պան,

տենչանքներով «ողջունելու Հայուն ազա՛տ հորիզոն»:

Որբերեանի «Ովասիս»ը բերրի է, հոս պատանեկան թուիչներէն վեր բան կայ, ծաղիկներու տեղ հաստարուն մայրինը՝ սաղարթագեղ, հովանաւոր:

«Սփինքս»ը հոյակապ է՝ որպէս «մահ- արձան ամայութեան» և իր սկզբնաւո- րութեան մէջ Ալիշանի «Անդորրանք Ան- լոյ»ի վեհութիւնն ունի, կուս և իմաս- տալից, մարդկային քաղաքակրթութեան մայր երկրի անցեալին վերլուծումով:

Որբերեան՝ որպէս տարագիր՝ միայնակ է իր լուս ցաւերուն մէջ և հոն է որ կը յօգէ իր «Կցկտուր խօսքեր»ը իր նման նժդեհ հոգիներուն լոկ իմանալի:

Եւ իլեակի մը նման, զոր ալիքները կը նետեն անապատներու հրատապ եւ անսահման յորձանքներուն մէջ, կը զգայ կսկիծը իր «Տնակ»ին՝ սեւ բախտէն մո- խրացած, ու հիմա կաթիլ մը սփոփանքի տենչով կ'երգէ իր «Նոր տնակ»ը, ու կ'աղօթէ իր մեռած յոյսերուն յարութեան համար:

Ես կը սիրեմ որպէս տխուր պատկեր հոգեկան խոտվրի՝ իր «Վարդենին» որ ազազուն կը մեռնի... զրկուած խնամք- ներէն սիրասուն ձեռքի մը որ զինք տըն- կեց երբեմն...: Ատիկա արդեօք իր տան թէ հայրենիքի ճակատագրին ողբն է...: Ոչ ոք գիտէ. թէեւ երկուքին ալ կը յար- մարի: Բայց ահա «Գրնա» կը գոչէ իր Յարութիւն գառիկն, կարծես լրացնելով «Վարդենի»ին խորհուրդը. չէ որ Որբեր- եան թունդ հաւատացող մ'է յարութեան իր մեռած յոյսերուն. «գնա՛» կը գոչէ իր զաւկին մանաւանդ թէ ամէն հայու, «Վերաշինէ՛ տնակս աւեր ու լքուած»: «Վերաշինէ՛ տնակս աւեր ու լքուած» ու ինք, անդին, որպէս հառաչը անձիւր անապատին, Հայրենիքը կ'երգէ ու ա- նոր ազատութիւնը «Հարաւի հուր խոր- շակին» ու «Յիշատակ»ին մէջ, և կը տենչայ լսել Եփրատի ափին, ողբաձայն «Կողնակ»ին «Պայծառ երգը յարութեան» տխրագին վերլուծումով իր «Գիւղի ճամ- բուն»:

Եւ ալեւոր Մասիսի ծինասպիտակ գագաթէն Ազատութեան մոռցրած երգը գոռաս Հայու- [թեան...]:

Այսպէս կ'երգէր Որբերեան 1906ին, հայրենիքէն տարագիր. ու հետզհետէ կը ստեղծագործէր մասերը այդ մեծ քերթուածին «Երգ Ս. Դեպի Անկոն»-ը, յետոյ «Բ Մեր Յիշող», յետոյ «Առ Ովկիան» եւն:

Հայկական ազատութեան այդ մեծ երգը Արարչագործութեան և ամբողջ մարդկային պատմութեան ցուցադրութիւնն է, ուր ի յայտ կու գան աստուածայինն ու մարդկայինը իրենց յատուկ գոյններով:

Անոր գաղափարի հերոսն ու մուսան զոր կը պաշտէ՝ Լորտ Պայրըն է. և Որբերեան ուխտած է անոր տիպարին վրայ՝ ըլլալ ուղիղն ու նահատակը հայկական ազատութեան:

Անգամ մ'ալ դառնանք Որբերեանը դիտելու որպէս քերթող. պիտի տեսնենք որ «Յիշատակաց ծաղիկներ» ու հեղինակը թէեւ պահած է բնականութեան և անկեղծութեան զիծերը իր քերթուածին, ինչպէս իր սկզբունքներուն, սակայն «Ովասիս»-ի մէջ այլեւս արուեստագէտ մըն է ան: Պէտք է ըսեմ որ մտաւոր ու գաղափարական զարգացումին խոտոր կը համեմատի Որբերեան իր համեստութեան մէջ. և ես կը մերժեմ իրեն ձայնակցիլ որակելու համար «Ովասիս»-ը որպէս «Յիշատակներու ազգուն և անբոյր փունջ մը». — Ա՛յ, սիրելի Որբերեան, մենք հայ յոյսերու ամբողջ անմեռ դալարութիւնը կը տեսնենք քու տաղերուդ մէջ, ինչպէս հոգեգմայլ բուրումը հայրենասէր ու վշտահար՝ բայց հզօր հոգւոյդ:

— Որբերեանի գաղափարականը շատ բարձր է. հաւատացեալ մըն է ան և խոր իմաստասէր՝ ինչպէս կը տեսնուի «Հէրպէրթ Սթենսեր» քերթուածին մէջ, որ այնքան խորութիւն և զօրութիւն ունի: Պայքարին մէջ՝ որ իր հոգւոյն խորը կայ՝ հաւատքն է յաղթականը վշտին վրայ: Ան կը հաւատայ ճշմարտութեան՝ «Որ Երկնից մէջ է», Ահեղ Անձամթիւն՝ զոր պիտի երթանք շօշափելու օր մը...: Իրեն

համար գերագոյն վախճան մ'ունի կեանքը՝ որուն խորհուրդը պիտի հասկնանք օր մը, և պիտի ստանանք պատասխանը մեծ հարցումին:

Պատգամը թէ «Մէրը միշտ մահէն աւելի հզօր է ու հայրենիքներէ աւելի յաւերժական» ամբողջապէս աստուածաշնչական ներշնչում է. և վերջապէս շատ խորհրդաւոր ու վսեմ են բառերն ու տեղանքները զոր Որբերեան ոգեվարի եւ ամէն մարդու հոգւոյն և շուրթին վրայ կ'ուզէ դնել «ՍՍՏՈՒԱԾ», ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ, ՄԱՅՐԻԿ»...

Չեմ տարակուսիր թէ Որբերեանը շատ սիրած է Դուրեանը. «Աղամի Անէճըը», հզօր քերթուած, իր կազմին և ինչ ինչ գծերուն մէջ կարծես «Տրտունջը» կը յիշեցնէ, ինչպէս «Սփինքը» վսեմ ու դասական՝ Ալիշանի «Անդորրանք Անույ»-ին շունչն ունի, և «Առ Աստուած»-ը՝ տարաբախտ Եղիայի պոեթիկութեան նմանութիւն: Բայց ասով երբեք չենք զննել զինք որպէս սարուկ հետեւող. իր պարզ ու անկեղծ ոգին զայդ կը մերժէ:

Իր լեզուն ոտանաւորին մէջ անհաւասար է և ոչ անմեղանչական. և լաւագոյն քնարական տողերու քով՝ երբեմն քիչ յղկուածներ չեն պակսիր. թերութիւն մը՝ արդիւնք լեզուին զբարարախոսն ձեւին:

Մինչդեռ իր արձակը աւելի ներդաշնակ է և անկաշկանդ. պարզ՝ իմանալիութեան մէջ, բայց ձեւաւոր, զանազանալի գունազեղ և խանդավառող. միշտ երիտասարդի շունչով՝ ինչպէս են ստոյգ բանաստեղծները:

Իսկ թէ Որբերեան իր կարգին արդեօք եղած է ներշնչման աղբիւր... այդ ըսելը՝ դժուարին է, մանաւանդ որ «Ովասիս»-ը իր երկերու մեծ ժողովածուն՝ դեռ 1920ին լոյս տեսաւ. կը մնան «Յիշատակաց ծաղիկներ»-ը, հր. 1892ին: Առանց վարուածնէն կապտելու բանաստեղծի և մեծ արուեստագէտի փառքը, հոս ալ պիտի ըսեմ որ «Հեթանոս երգեր»-ու հեղինակին քով նշմարներ կան Որբերեանէն. ահա կը նշանակեմ գէթ մէկ հատ որպէս նմոյշ:

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

Որբերեան «Իւր գերեզմանը» քերթուածին մէջ կ'երգէ, (1892ին).

Կոյսն ալ մեռաւ. — Գարնան յանձնեց իւր գարուն,

Աչաց կապոյտն ալ ալեակին, Եթերին, վարդին տուաւ բոսորը իւր այտերուն, Իւր մրմունջն ալ բնութեան շարժուն կիթառին: Լուսինն տուաւ իւր մագերը ոսկեգոյն, Եւ Մայիսին յանձնեց աչացն իւր վտակ, Հոգի մ'ունէր... հետը տարաւ Աստուծոյն, Սիրտն ալ թողուց սրտի՛ւ. սիրո՛յ յիշատակ...:

Ու քսան տարիներ յետոյ (1912ին) վարուածան ալ «Հեթանոս երգեր»-ու «Գաշտերու տղան» լուծելով կ'ըսէր.

«Քեզ բնութիւնն է կազմած, կամ դո՛ւն ես բնութիւն —

Եթէ այսօր — ներէ՛ այս սեւ բառերուն — Մահն հոգին տակ լուծէ քեզ, Այտերդ վարդն առնէ պիտի, սէրդ՝ լուսնակ, Սիրտդ պլպուլն, երգըդ հովն, աչքերդ մտնի՛ւ [լակ,

Հոգիդ երկինքն, արցունքդ... ե՛ս: —

Նոյն տարրալուծական գործողութիւնը, այնպէս չէ՛:

* * *

«Գիշերայ մը մութ» ու մայլն անհուն Պատած էր գերկիր ի սեւ մի պատան... (1874թ) Փետրուարն էր այն... (14)

Չեան ճերմակն ու մայլն գիշերին Չիրար լափէին.....

Կէս գիշերն անցած միայն տան մը մէջ

Մոմ մի նուաղէր լուսով մի աղօտ...

Քիչ յետոյ յանկարծ պատրոյզն մարեցաւ...

Եւ այդ մութին մէջ մանկիկը ծնա՛ւ,

Մանկիկ մը ցաւոց, մանուկ մոռլին....

Եւ, ա՛հ, մութին մէջ ծնած այդ մանուկ,

Մո՛ր անցելոյն տէր եղող այն տղայ,

Եւ նա՛, որ չառաւ ժպիտ մ'խուսափուկ ե՛ս էի...»

Որբերեան ինքն էր:

Հ. ԵՂԻԱ ՓԵՉԻԿԵԱՆ

ԲԱԶՄ. ՓԵՏՐՈՒՄ 1932

ՀԱՅԿԱՐԱՆ — Պարբերագիրք. Գեորգ Մեսրոպ. Հրատ. 1931, Բաւոյոյ — Սօֆիա (Պուլկարիա) Մեսրոպեան ճեմարան. Տպագրութիւն Պ. Պալլազեան, Սօֆիա, Գին 200 լէվա կամ 50 ֆր. էլ 320, պատկերազարդ:

Նոր պարբերագիրք մը, ըստ խմբագրին 1927 էն ի վեր սաղմնաւորուած, որ «պէտք է ըլլար կարելի եղածին չափ պարզ, հասկնալի լեզուով, Հայ կեանքի բոլոր երեւոյթներուն, Հայ պատմութեան, Հայ մշակութեան վրայ ծանօթութիւններու հաւաքածոյ մը: Առանց բառարանի մը ճիշտ բժականորութիւնը դնելու, Հայ հանրագիտարանի (Encyclopédie) բովանդակելիք նիւթերը կ'ուզեմ տալ հատոր առ հատոր: Այս առաջին հատորը, եթէ հնարաւորութիւններ ունենանք պիտի ունենայ իր յաջորդները եւս»: Ըստ իս, թէեւ այս առաջին հատորը իր նպատակէն շեղած կը թուի, ըլլալով աւելի խրճողում մը քան թէ ընտրուած նիւթերու հատարածոյ իրմէ ակնկալուած պոհանջը չափաորոպէս գոհացնելու, այսուհանդերձ ունի բաշալիքի նպատակ մը՝ որուն զուցէ հասնին յաջորդող հատորները:

Այս հատորին մէջ շօշափուած են գրեթէ Հայկական բոլոր նիւթերը, կամ գէթ փորձուած են: Նորութիւն չկայ հոն, նոյնիսկ շատ ծանօթ ինչոյր՝ եր և նիւթեր շատ անգամ խտացած են հատուածներու մէջ, որոնք գրեթէ հասարակաց տեղիք կրնան համարուիլ: Նկարները մեծ մասամբ վեներտիկ Միլիթարեաններու հին և ծանօթ հրատարակութիւններէն օրինակուած են: Չուզելով աւելի ծանրանալ, ըսեմ միայն որ եթէ Գեորգ Մեսրոպ լրջօրէն փափաքի՛ կրնայ շատ աւելի նպատակայարմար Հայկարաններ տրամադրել մեր նոր սերունդին, նաեւ հին սերունդին մեծ մասին:

Յ. ՔԻՐՈՍԵԱՆ